

## بررسی ضرورت‌های ایجاد رشته امر به معروف و نهی از منکر در دانشکده شهید مطهری بسیج

حمید قمری

دکترای الهیات - مربی دانشکده شهید مطهری بسیج

### چکیده

امر به معروف و نهی از منکر یکی از مهم‌ترین فریضه‌های اسلامی است که سایر واجبات بواسطه آن برپا داشته می‌شود؛ این فریضه بسیار مهم از وظایفی است که عمل به آن بر همه واجدان شرایط واجب است، اما بی‌گمان دستیابی به اهداف عالی این مهم اولاً نیازمند تاسیس یک سازمان بسیار قوی است که می‌بایست در نظام مقدس جمهوری اسلامی تاسیس شود؛ و ثانیاً افراد مجرب و کار آزموده‌ای تربیت شوند تا عمل به این وظیفه را برعهده گیرند.

در این مقاله با استفاده از دلایل و شواهد مختلفی از قرآن، سنت و تاریخ به اثبات ضرورت تاسیس چنین سازمانی، و نیز تربیت متخصصان امر به معروف و نهی از منکر پرداخته‌ایم، و سپس با توجه به وظایف و مأموریت‌های نیروی مقاومت بسیج و دانشکده شهید مطهری بسیج بر لزوم تاسیس رشته تخصصی امر به معروف و نهی از منکر در این دانشکده تاکید شده است.

کلید واژه: امر به معروف و نهی از منکر، رشته امر به معروف و نهی از منکر، سازمان حبه.

### ضرورت ایجاد رشته امر به معروف و نهی از منکر در دانشکده شهید مطهری بسیج

امر به معروف و نهی از منکر و به تعبیر دیگر دستور به شایسته‌ها، از مشهورترین عباراتی است که هر مسلمان کم‌اطلاع هم بارها آن را شنیده است و کم و بیش با مفهوم آن آشنایی دارد، این دو فریضه از مهم‌ترین واجبات الهی است و در اسلام از جایگاه

ویژه و ممتازی برخوردار است؛ تعابیری که در آیات و روایات در خصوص امر به معروف و نهی از منکر وارد شده در کمتر موضوعی مورد استفاده قرار گرفته است؛ تعبیرهایی مانند (( برترین فرایض ))؛ (( فریضه‌ای که به واسطه آن سایر واجبات برپا داشته می‌شود )) (۱)؛ (( واجبی که جهاد با همه فضیلت و عظمتی که دارد در برابر آن مثل قطره کوچکی است در دریا )) (۲) و ...

وقتی انسان به این احادیث و صدها آیه و حدیث دیگر مراجعه می‌کند بدون هرگونه گزافه‌گویی با خود می‌گوید گویا فلسفه تشریع این دو واجب عظیم همان بعثت انبیاست، زیرا اگر هدف از آفرینش و بعثت پیامبران را به کمال رساندن گوهر وجود آدمی بدانیم، برای رسیدن به این هدف از یک طرف باید زمینه‌های رشد و کمال را فراهم نمود و از دیگر سو می‌بایست موانع بالندگی آن را از میان برداشت، و بی‌گمان آماده‌سازی بسیاری از این زمینه‌ها و برطرف نمودن موانع رشد آدمی، ریشه در جامعه و اصلاح آن دارد و تا جامعه اصلاح نگردد امکان اصلاح افراد و شکوفا شدن گوهر کمال بسیار ضعیف و شاید عادتاً محال باشد.

حال با توجه به اهمیت موضوع امر به معروف و نهی از منکر و اینکه صلاح و فساد جامعه، و فراهم نمودن زمینه‌های رشد و تعالی انسانها بستگی تام به اقامه این دو واجب کلیدی دارد. آیا می‌توان به این موضوع همانند برخی واجبات دیگر نگریست؟ و بدون برنامه‌ریزی راهبردی، به اجرای آن پرداخت؟ آیا دستیابی به اهداف عالی این فریضه بدون وجود یک تشکیلات و سازمان بسیار قوی و افراد مجرب آموزش دیده امکان‌پذیر است؟ قطعاً پاسخ منفی است و ضرورتاً می‌بایست در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران اولاً سازمان مستقلی برای این منظور تاسیس شود و ثانیاً باید افراد کار آزموده و مجرب تربیت شوند تا اجرای آن را بر عهده بگیرند به همین منظور در این مقاله تلاش شده است تا ضرورت تاسیس رشته امر به معروف و نهی از منکر بویژه در دانشکده شهید مطهری

بسیج را اثبات نماییم؛ برای اثبات این مدعا تبیین برخی موضوعهای اساسی به عنوان پیش‌فرضهای بدیهی و مورد قبول ضروری است.

#### ۱- امر به معروف و نهی از منکر وظیفه‌ای مردمی - حکومتی

از مجموع آیات و روایات و نیز نظرات فقهای شیعه به دست می‌آید که امر به معروف و نهی از منکر جزء واجباتی است که عمل به آن بر همه مردم واجب است، لکن برخی از فقها مانند شیخ طوسی (۳) و محقق حلی (۴) آن را واجب عینی می‌دانند و عده‌ای همچون سید مرتضی، ابن ادریس (۵)، علامه حلی (۶)، شهید اول و شهید ثانی (۷) و امام خمینی (۸)، معتقدند وجوب این دو کفایی است؛ اما در هر صورت وجوب امر به معروف و نهی از منکر مشروط به این است که فرد مکلف دارای شرایط لازم باشد و گرنه بر او واجب نخواهد شد. بنابراین در مردمی و عمومی بودن وجوب امر به معروف و نهی از منکر هیچ تردیدی وجود ندارد. اما از سوی دیگر دلایل و شواهد زیادی وجود دارد که بیانگر حکومتی بودن این دو فریضه می‌باشد، یعنی علاوه بر اینکه بر یکایک مردم عمل به آن لازم و ضروری است، حکومت اسلامی و در راس آن شخص امام، خلیفه و حاکم اسلامی نیز وظیفه خطیری بر عهده دارد و باید با تشکیل گروهی ویژه به این مهم بپردازد؛ خداوند متعال در آیه شریفه ۱۰۴ سوره آل عمران می‌فرماید: «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»، باید از میان شما جمعی به نیکی، و امر به معروف و نهی از منکر کنند و آنها همان رستگارانند. اکثر مفسرون (۹) می‌گویند «من» در کلمه «منکم» برای تبعیض است، یعنی بر عده‌ای خاص و گروهی ویژه واجب است این وظیفه را بر عهده بگیرند؛ اما هر واضح است که این گروه ویژه خود به خود ایجاد نمی‌شود و نیازمند به این است که امام و حاکم اسلامی در این زمینه اقداماتی را انجام دهد، گروهی خبره و کارشناس را برگزیند، آنها را سازماندهی کند، آموزش دهد و دایما بر عملکرد آنها نظارت نماید.

محمد عبده مولف تفسیر المنار در ذیل همین آیه مطالب قابل توجهی را بیان داشته که بخشی از آن چنین است :

(( از آنجا که برای " هر جامعه " و هر " مجموعه واحد " نگهبانان و پاسدارانی برای حفظ آن لازم است ، خداوند متعال ما را به ایجاد ارگانی که حافظ و نگهبان جامعه ، محور وحدت و هماهنگی ما باشد ، ارشاد نموده است و در آیه ۱۰۳ آل عمران ما را به تمسک و چنگ زدن به رشته های محکم خدا دعوت کرده است ، سپس در آیه بعد فرموده است " باید از میان شما جمعی دعوت به نیکی و امر به معروف و نهی از منکر کنند " ))

مولف پس از این گفتار می گوید :

(( قیام به وظیفه امر به معروف و نهی از منکر ناگزیر باید در سه مرحله و در سه سطح اجرا گردد :

الف ) در سطح عموم امت اسلامی به گونه ای که هر فردی از مسلمین در حد توان خود ، دیگری را امر به معروف و نهی از منکر نماید .

ب) در سطح همین امت اسلامی باشد ، ولی گروهی از افراد مخصوص ، خود را مجهز و آماده برای اجرای این دو فریضه مهم نمایند ، و در این راه مقدمات لازم مانند علم و تجربه و تجهیزات مناسب و شرایط دیگر را فرا گیرند .

ج) در سطح جهانی به امر به معروف و نهی از منکر پردازند (۱۰).

مردمی - حکومتی بودن امر به معروف و نهی از منکر از موضوعاتی است که به وضوح از فتاوی فقهای به دست می آید ؛ فقهای شیعه برخی از مراتب نهی از منکر مانند اجرای حدود الهی ، اقدام عملی برای جلوگیری از منکر و ضرب و جرح و کشتن را در محدوده اختیارات و وظایف فقه دانسته و با لااقل اجرای آنرا منوط به کسب اجازه از فقیه می دانند (۱۱) ، مقام معظم رهبری حضرت آیه الله العظمی خامنه ای ( مدظله العالی )

در مراسم تنفیذ ریاست جمهوری آقای خاتمی در رابطه با اهمیت این موضوع و نیز حکومتی - مردمی بودن آن مطالب مهمی فرمودند که به لحاظ اهمیت بخشهایی از آن را در پی می‌آوریم :

(( مساله دوم ، توجه به فرهنگ عمومی کشور است ، من به دوستان از جمله رئیس جمهور قبل این عرض را کرده‌ام ، یکی از چیزهایی که دشمن به طور جدی در کشور تبلیغ می‌کند ، مساله اباحیگری است ... همه باید مسایل فرهنگی را جدی بگیرند ، مظهر این تهاجم همان اباحیگری است که از راه خدشه در اعتقادات ، تشویق جریانهای خلاف اخلاق در جامعه و تشویق و ترویج انواع و اقسام فسادها ایجاد می‌شود ، اینها چیزهایی است که مسئولان کشور باید به آن خیلی توجه کنند ، و فقط مخصوص مسئولان فرهنگی نیست ...

... این جزء تعالیم اسلام است که با زیان و تبیین باید مردم را با فضایل اخلاقی آشنا کرد و از منکرات دور نگه داشت ؛ این به جای خود درست ، اما با شیوع منکرات و با نظاهر با آن باید مقابله کرد ، اسلام مرتکب منکرات را نصیحت و هدایت می‌کند ؛ اما حد هم برای او می‌گذارد با صرف زبان توصیه نمی‌شود کاری کرد ؛ قدرت نظام باید جلوی سیر فحشا و فساد را بگیرد .

سپس ایشان در قسمتی دیگر از فرمایشات خود در رابطه با حدود اختیارات و وظایف مردم می‌فرماید :

(( بارها گفتیم نهی از منکر زبانی جایز و واجب و وظیفه همه است و در هیچ شرایطی هم ساقط نمی‌شود . اما آنجایی که نوبت اجرا و عمل برسد همه باید طبق قوانین عمل کنند . هیچ چیزی مجوز این نیست که بگویند چون نیروی انتظامی و قوه قضائیه عمل نکرده خودمان وارد میدان شویم ؛ نخیر آن روزی که لازم باشد مردم برای حادثه ای خودشان وارد عمل شوند ، رهبری صریحا به مردم خواهد گفت )) (۱۲)

علاوه بر موارد یاد شده، وقتی به تاریخ درخشان اسلام مراجعه می‌کنیم به شواهد زیادی در این زمینه دست خواهیم یافت؛ در موارد فراوانی پیامبر مکرم (ص) اسلام و امیرالمومنین علی (ع) و سایر خلفای صدر اسلام به عنوان رئیس حکومت شخصا به این امر مهم می‌پرداختند و از منکرات مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، اخلاقی و... جلوگیری می‌کردند؛ حکومتی بودن این مساله بقدری روشن بود که از قرن دوم به بعد در ساختار حکومتی خلفادر کنار منصب قضایی و سایر منصبها، نهاد بسیار مهمی با عنوان ((ولایت حربه)) یا ((دیوان حربه)) و... تاسیس و تعیین شد که این سازمان وظیفه امر به مروف و نهی از منکر با همه گستردگی‌اش را برعهده داشت؛ خلیفه معمولاً رئیس این سازمان و نهاد را که محتسب نام داشت از میان مردان با سابقه، اسلام شناس (بعضا فقیه) خوش نام، سرشناس و... انتخاب می‌نمود و در طی مراسمی رسمی و بسیار باشکوه او را به منصب ولایت حربه می‌گمارد. محتسب اصلی که از طرف خلیفه تعیین می‌شد برای خود یاران و همکارانی را انتخاب می‌نمود و در شهرها به گردش در می‌آمدند و از انواع منکرات ظاهری با قدرت و قوت حکومتی و البته با ظرفیت و شیوه‌های مناسب و رعایت صل مهم رفق و مدارای اسلامی جلوگیری می‌کردند، دایره اختیارات و حوزه وظایف و مسئولیت این سازمان بسیار گسترده بود که تامل و دقت در آن و توجه به پیشینه درخشان مسلمین از یک سو انسان را به وجد و شادمانی و امیدوار دارد و از سوی دیگر متاثر و متأسف نماید که ما چه بودیم و چه شدیم!!

نشی از این وظایف عبارتند از:

- جلوگیری از منکرات ظاهری خلفا، قضات و کارگزاران حکومتی
- نظارت بر بازار مسلمین و جلوگیری از انواع و اقسام تقلب‌ها و معاملات حرام، رباخواری و کلاهبرداری.

- نظارت دقیق بر امور بهداشتی، خوراکی و نظافت شهر و بازار. ابن‌الاکوه که یکی از محاسبان برجسته قرن هفتم بوده است، در کتاب خود درمورد حسبت بر نانویان و شیرفروشان می‌گوید:

- (( باید که محاسب نان‌پزان و نانویان را ملزم کند تا ظروف را بشویند و آب پاکیزه به کار برند و تغار خمیر را بشویند و با حصیری که دارای دو چوب آویزان بر تغار باشد بپوشانند و هرگز خمیر گیر بوسیله پاها و زانوها و آرنج‌های خود خمیر به عمل نیاورند... و نیز به هنگام خمیر گرفتن جامه‌ای با آستینهای تنگ بپوشد و دهان‌بند داشته باشد، زیرا چه بسا به هنگام عطسه یا سخن گفتن از آب دهان یا بینی او در خمیر می‌افتد، و بر گریبانش دستاری سفید بیند تا از قطرات عرق مانع باشد، و نیز موهای ذراعین را بسترده تا در خمیر نیفتد و چون به هنگام روز خمیر گیرد کسی را نزد خود بگمارد که مگس‌پران به دست گیرد و مگسها را براند...)) (۱۳).

- جلوگیری از فسادهای اخلاقی

- نظارت بر کار پزشکان و جراحان و داروسازان

- توجه به حقوق حیوانات و امور باربری و ...

- نظارت بر تعلیم و تربیت و عملکرد معلمان، و احوال خطیبان، واعظان، منبری‌ها، ائمه جماعات و موزنان

- توجه کافی به شهرسازی و دستور به آبادانی و بازسازی قنات و سایر امور مربوط به شهرسازی (۱۴)

## ۲- امر به معروف و نهی از منکر موضوعی است تخصصی:

آن گونه که از منابع دینی و سیره و روش عقلا به دست می‌آید؛ هر فرد یا گروهی که می‌خواهد به عنوان کارگزار، نماینده و یا عامل دولت اسلامی به این وظیفه خطیر بپردازد و سهمی در اصلاح جامعه و جلوگیری از فساد داشته باشد ضرورتاً باید در حد

قابل قبولی با علوم اسلامی آشنا باشد؛ و با استفاده از علوم روانشناسی، جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی و... خلق و خوی و ویژگی‌های مخاطبان خود را بشناسد و با مدد گرفتن از بهترین و موثرترین شیوه‌های تبلیغی با مخاطبان خود سخن بگوید، آنها را به راه صلاح دعوت نماید و از راه خلاف ناشایست باز دارد.

در اینجا با استفاده از منابع دینی و شواهد تاریخی دلایلی را بر ضرورت آگاهی آمران به معروف ناهیان از منکر از دانشهای مذکور بیان خواهیم کرد:

**الف) شناخت معروف و منکر:** فقیهانی که به موضوع امر به معروف و نهی از منکر پرداخته‌اند اعم از شیعه و سنی با بهره‌گیری از روایات، بر این مطلب اتفاق نظر دارند که آمر به معروف و ناهی از منکر باید معروف و منکر را بشناسد تا از روی جهل و نادانی اشتباهات از معروفی باز ندارد و به منکری فرمان ندهد.

امام صادق (ع) در بیان ویژگیهای آمر به معروف و ناهی از منکر می‌فرماید که باید آنچه را که به آن امر می‌کند بشناسد (۱۵)، حضرت ابا عبدالله (ع) در حدیثی می‌فرماید: صاحب امر به معروف نیازمند این است که حلال و حرام را بشناسد (۱۶).

امام خمینی (رض)، در مورد شرایط و وجوب امر به معروف و نهی از منکر می‌فرماید: شرط اول این است که امر کننده و نهی کننده بداند آنچه را که شخص مکلف ترک کرده یا انجام داده، معروف یا منکر است، پس بر کسی که معروف و منکر را نمی‌شناسد واجب نیست و علم (در اینجا) مانند استطاعت در حج شرط وجوب است (۱۷).

نکته قابل توجه اینکه، فتوای فوق برای عموم مردم است اما اگر فردی از طرف حکومت اسلامی ماموریت یافت تا امر به معروف و نهی از منکر نماید، یقیناً آگاهی و شناخت معروف و منکر ضروری و لازم است، اما آیا با یک آموزش غیر حضوری و چند جزوه، امکان فراگیری و شناخت معروف و منکر وجود دارد؟

پاسخ این است که خیر، شناخت معروف و منکر کاری است تخصصی زیرا؛ اولاً دامنه معروف و منکر بسیار گسترده و فراگیر است، به گونه‌ای که همه واجبات، مستحبات، مکروهات و محرمات را در بر می‌گیرد. ثانیاً همیشه معروف و منکرها مانند نماز و ترک نماز، حجاب و بی‌حجابی، راستگویی و دروغگویی، امانت‌داری و خیانت و... روشن و شفاف نیست تا به راحتی بتوان آنها را از یکدیگر متمایز ساخت بلکه در بسیاری موارد، تشخیص معروف از منکر بسیار متفاوت است و افراد غیر متخصص گاهی ممکن است معروف را منکر و منکر را معروف تلقی نمایند که به عنوان نمونه می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- شیوه‌های مختلف رباخواری که تحت عنوان عقود اسلامی صورت می‌گیرد، و بالعکس بسیاری از سودهای حلالی که در ظاهر رباخواری به نظر می‌رسد.
- روش‌های بسیار پیچیده‌ای که برای انحراف جنسی و اعتیاد جوانان توسط مخالفان نظام اسلامی طراحی و اجرا می‌گردد در حالی که ظاهر آنها خلاف شرع بنظر نمی‌رسد.
- فسادهای اداری و سوء استفاده‌های مالی برخی از مدیران و کارکنان دولتی که بصورت بسیار پیچیده و با ظاهری قانونی و شرعی (همچون شهرام جزایری) انجام می‌شود اما همچون موریانه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران را از درون متلاشی می‌سازد.
- برخی از مداحی‌هایی که در ظاهر به اسم محبت اهل بیت و حضرت ابا عبدالله (ع) خوانده می‌شود یا مطالبی که در برخی محافل که به اسم عرفان اسلامی و مشابه آن برگزار می‌شود مطرح می‌گردد، اما درواقع به انحراف فکری و عقیدتی جوانان می‌انجامد.

ثالثا: گاهی اوقات فرد یا جامعه تاحدی رو به انحطاط و سقوط می‌رود که بینش و دید او عوض می‌شود و معروف‌ها و منکر و منکرها را معروف می‌بیند.

حال با توجه به موارد فوق و برای آگاهی از تخصصی بودن شناخت معروف و منکر و اینکه در موارد زیادی معروف با منکر مشتبّه می‌شود به نمونه‌های تاریخی زیر توجه نمایید:

۱/ الف: شخصی که خود را عابد و زاهد می‌دانست به نام محمد بن منکدر تصادفاً به بیرون مدینه آمد و امام باقر (ع) را دید که برای سرکشی به مزارع خود رفته است، با خود اندیشید این مرد کیست که در این هوای گرم خود را به دنیا مشغول ساخته است؟ نزدیکتر شد، دید امام باقر (ع) است، با خود گفت خوب است او را نصیحتی بکنم، پس از سلام گفت: آیا سزاوار است مرد شریفی مثل شما در طلب دنیا بیرون بیاید، آنهم در چنین وقتی؟ چه کسی از مرگ خبر دارد؟ شاید همین الان مرگ شما فرا رسیده، اگر خدای نخواست در همچون حالی مرگ شما فرا رسد، چه وضعی برای شما پدید خواهد آمد؟ شایسته نیست شما بدنبال دنیا بروید. امام باقر (ع) گفت: اگر مرگ من در همین حال برسد و من بمیرم در حال عبادت و انجام وظیفه از دنیا رفته‌ام زیرا این کار عین طاعت و بندگی خداست... خدا مرا موظف کرده بار دوش دیگران نباشم و رزق خود را خودم تحصیل کنم (۱۸).

۲/ الف: روزی سفیان ثوری امام صادق (ع) را با لباسی گران‌قیمت در مسجد الحرام دید، با خود گفت الان می‌روم و او را سرزنش می‌کنم، اندکی جلو رفت و گفت: ای پسر رسول خدا، پیامبر خدا، علی بن ابی طالب (ع) و هیچیک از پدران شما چنین لباسهایی نمی‌پوشیدند؟ امام (ع) در جواب فرمود: پیامبر خدا در زمانی زندگی می‌کردند که مسلمین بسیار فقیر و تنگدست بودند اما بعد از آن وضع مالی مسلمین بسیار بهتر شد و خداوند دنیا را برای نیکان می‌خواهد سپس آیه شریفه ((قل من حرم زینته الله التي اخرج لعباده والطيبات من الرزق)) را تلاوت کرد و فرمود ای ثوری این لباس که در ظاهر

می‌بینی، من برای مردم پوشیده‌ام (تا در نگاه آنها کوچک جلوه نکنم)، سپس دست او را گرفت و نزدیک خود برد و لباس روی خود را کنار زد و لباس زیر خود را که بسیار زیر و خشن بود به او نشان داد و فرمود این لباس را برای (مبارزه) با نفس خود پوشیده‌ام، آنگاه امام لباس روی سفیان ثوری را که زیر و خشن بود کنار زد دید لباس نرم و لطیفی در زیر آن پوشیده است (۱۹)

از مجموع آنچه در این قسمت بیان کردیم می‌توان نتیجه گرفت که فردی که می‌خواهد رسماً مسئولیت این کار را به عهده بگیرد باید با احکام و معارف اسلامی در زمینه‌های مختلف آشنا باشد و معروف‌ها و منکرهای دینی و عرفی را بشناسد. به همین جهت بعضی از فقهای اهل سنت بر این اعتقادند که محتسب (که همان آمر به معروف و ناهی از منکری است که از طرف حکومت منصوب شده است) باید مجتهد باشد، و فقهای شیعه هم در بعضی از مراتب امر به معروف و نهی از منکر اجتهاد و یا اذن گرفتن از مجتهد را شرط می‌دانند.

**ب) مخاطب شناسی:** خدای متعال انسانها را بگونه‌ای آفریده است که هر فردی دارای خصوصیات و روحیات ویژه خود می‌باشد اما در عین حال اقشار و گروه‌های سنی و صنفی مختلف دارای یک سری ویژگی و خلق و خویهای مشترکی هستند که تا حدودی قابل شناسایی و دسته‌بندی می‌باشد. شخصی که می‌خواهد به عنوان آمر به معروف و ناهی از منکر حکومتی انجام وظیفه نماید، برای تاثیرگذاری بیشتر و کسب توفیق در امر به معروف و نهی از منکر باید خلق و خوی و ویژگیهای هر قشر و گروهی را بشناسد زیرا نحوه ارشاد و امر به معروف و نهی از منکر نوجوان، جوان، میان‌سال و بزرگسال با یکدیگر تفاوت دارد. خصوصیات و ویژگیهای افراد تحصیل کرده با بی‌سواد در پذیرش نصیحت و ارشاد مختلف است، نصیحت‌پذیری افراد متدین و حزب‌اللهی با یک فرد فاسق و بی‌ایمان و ضد انقلاب یکسان نیست. پدر و مادر را باید بگونه‌ای امر به معروف

و نهی از منکر نمود و فرزند را بگونه‌ای دیگر ؛ و همچنین میان روستائیان و شهرنشینان تفاوت‌های فراوانی وجود دارد و ... گاهی وقتها ممکن است یک شیوه از امر به معروف و نهی از منکر در شهر یا روستایی تاثیر فراوانی بگذارد ، اما اگر همین روش در شهر یا روستایی دیگر که دارای آداب و رسوم دیگری هستند مورد استفاده قرار گیرد کاملاً اثر معکوس بگذارد و عواقب منفی آن بیش از آثار مثبتش باشد .

سالار شهیدان حسین بن علی (ع) در مورد ویژگی‌های امر به معروف می‌فرماید : عارفا بتفاوت اخلاقهم (۲۰) یعنی امر به معروف باید تفاوت اخلاق انسانها را بشناسد . امام خمینی در مبحث شرایط وجوب امر به معروف و نهی از منکر مطالبی دارد که بعضی از آنها قابل تامل و حاکی از تفاوت مخاطبین و ضرورت شناخت روحیات افراد و بکارگیری شیوه‌های مختلف در امر به معروف و نهی از منکر می‌باشد :

مساله ۳: اگر بداند که انکار و امر و نهی جز با همراهی ، خواهش و موعظه تاثیر ندارد ، ظاهر وجوب انکار به این نحو است ، و اگر بداند تنها نصیحت و خواهش ، تاثیر دارد نه امر و نهی ، وجوب آن دو دور نیست .

مساله ۵: اگر بداند یا احتمال دهد که امر و نهی او با تکرار واجب است .

مساله ۹: اگر بداند امر و نهی او نسبت به مرتکب حرام و یا تارک واجب موثر نیست ولی نسبت به دیگری در صورتی که خطاب خود را متوجه او نکند اثر دارد ، در این صورت واجب است خطاب را به انگیزه تاثیر در نفر دوم متوجه شخص اول کند .

مساله ۱۳: اگر شخصی به گونه‌ای است که اگر او را نهی از منکر کنند بر کار خود پافشاری می‌ورزد ، ولی اگر او را امر به منکر کنند ترک خواهد کرد ، امر کردن واجب است ، اگر محذور دیگری وجود نداشته باشد و در معروف نیز چنین است (۲۱).

### نمونه‌ای از گزارشهای تاریخی :

امام موسی بن جعفر (ع) از کنار خانه‌ای که صدای ساز و آواز از آن بیرون می‌آمد عبور می‌کردند ، کنیزک خدمتکار برای دور ریختن خاکروبه‌ها به بیرون منزل آمد ، امام از او سوال کرد : صاحب این خانه بنده است یا آزاد ؟ کنیزک پاسخ داد : آزاد . امام فرمود : معلوم است که آزاد است ، اگر بنده می‌بود پروای صاحب و مالک و خداوندگار خویش را می‌داشت و این بساط را پهن نمی‌کرد .

هنگامی که کنیزک بدلیل صحبت با اندکی تاخیر به داخل خانه رفت ، اربابش سوال کرد که چرا اینقدر دیر آمدی ؟ کنیزک ماجرا را تعریف کرد و گفت : مردی با چنین وضع و هیتی می‌گذشت و چنان پرسش کرد ، و من چنین پاسخی دادم .

شنیدن این ماجرا او را چند لحظه در اندیشه فرو برد ، مخصوصا این جمله (( اگر بنده می‌بود از صاحب اختیار خود پروا می‌کرد )) مثل تیر بر قلبش نشست و بی‌اختیار از جا جست و به‌خود مهلت کفش پوشیدن نداد . با پای برهنه بدنبال گوینده سخن رفت ، دوید تا خود را به صاحب سخن که جز امام هفتم نبود رساند ، بدست آن حضرت به شرف توبه نایل شد و دیگر به افتخار آن روز که با پای برهنه به شرف توبه نائل آمده بود کفش به پا نکرد ؛ او که تا آن روز به (( بشر بن حارث عبدالرحمن مروزی معروف بود از آن به بعد لقب الحافی یعنی پابرهنه یافت و به بشر حافی مشهور گشت . تا زنده بود به پیمان خویش وفادار ماند و دیگر گرد گناه نگشت (۲۲) .

نتیجه اینکه ؛ امر و ناهمی حکومتی برای شناخت مخاطبان خود باید با علوم روانشناسی ، جامعه شناسی آشنایی پیدا نماید .

(ج) آشنایی با شیوه‌های تبلیغ : پس از اینکه فردی که عهده‌دار وظیفه ارشاد و امر به معروف و نهی از منکر است با معروفها و منکرها آشنا شد و از ویژگیهای مخاطبان مختلف

آگاهی یافت، باید با شیوه‌ای مناسب و با استفاده از هنر تبلیغ یا بهتر بگوییم علم تبلیغ، و با بهترین روش دیگران را به راه خیر دعوت، و آنان را از زشتی‌ها باز دارد.

اگرچه امروزه مردم به جهت اینکه دولتها و شرکتهای تبلیغاتی از شیوه‌های پیچیده تبلیغاتی برای رسیدن به اهداف استعماری و باطل خود استفاده می‌کنند و حق را لباس باطل و باطل را لباس حق می‌پوشانند تصور خوبی از واژه تبلیغ ندارند اما استفاده از ابزار تبلیغ و هنر، و بهره‌گیری از شیوه‌های صحیح تبلیغی، موضوعی است که اسلام برای رسیدن به اهداف متعالی خود از آن استفاده نموده‌است و لذا در عصری که فصاحت و بلاغت مهمترین و موثرترین هنر اعراب بود قرآن با زیباترین بیان و فصیح‌ترین عبارات نازل گردید و همه شعرا، فصحا و سخنرانان را مجذوب خود ساخت، نهج‌البلاغه علی (ع) حاوی زیباترین خطبه‌ها، نامه‌ها و کلمات قصار است، پیامبر اکرم (ص) برای جذب دیگران به وضعیت ظاهری خود توجه کامل داشتند و دایما از عطر استفاده می‌نمودند و با اخلاق و برخورد نیکو، دیگران را شیفته خود می‌ساخت و به مناسبت‌های گوناگون از اقشار مختلف مردم و حتی از دشمنان خود عیادت می‌نمودند و...

آیا جز این است که این شیوه‌ها از مهم‌ترین روشهای تبلیغاتی برای نفوذ در دیگران است. به همین جهت قرآن کریم همانگونه که در نحوه سخن گفتن به مومنین فرمان داده است ((بهترین سخن‌ها را بگویید)) (۲۳) در مقام عمل نیز فرموده‌است: ((بدی را با نیکی دفع کن، ناگاه (خواهی دید) همان کسی که میان تو و او دشمنی است، گویی دوستی گرم و صمیمی است)) (۲۴) و یا در جای دیگر در وصف مومنان می‌گوید: بندگان (خاص خداوند) رحمان کسانی هستند که با آرامش و بدون تکبر بر زمین راه می‌روند و هنگامی که جاهلان آنها را مخاطب سازند (و سخنان نابخردانه گویند) به آنها سلام می‌گویند. (۲۵)

بنابراین یکی از نیازهای آمران به معروف و ناهیان از منکر این است که علاوه بر آشنایی با شیوه‌های تبلیغاتی قرآن و احادیث باید زبان تبلیغات دنیای کنونی را بیاموزند و از این علم پیچیده اندکی بهره‌مند گردند.

#### آشنایی با واژه‌ها و قوانین و مقررات حقوقی و قضایی:

از آنجا که امر و ناهی حکومتی ممکن است به ناچار به اقدام عملی روی آورد و به عنوان ضابط قوه قضائیه عمل کند، بنابراین یادگیری واژه‌های فراوان حقوقی و قضایی که بسیار تخصصی است ضروری می‌نماید واژه‌ها و اصطلاحاتی همچون جرم، متهم، ضابط، دادگستری، جرم مشهود و غیر مشهود، گزارش و... علاوه بر آن باید با برخی قوانین و مقررات حقوقی و کیفری و آئین‌نامه‌های دادرسی مدنی و کیفری آشنا شود، و گرنه در حین ماموریت مرتکب اشتباه شده و دچار مشکل خواهد شد.

#### ۳- جامعه نیازمند متخصصان امر به معروف و نهی از منکر می‌باشد

پس از تبیین تخصصی بودن امر به معروف و نهی از منکر باید به این پرسش پاسخ دهیم که آیا اساساً حکومت اسلامی به متخصصان امر به معروف و نهی از منکر نیاز دارد یا خیر؟

یکی از موضوعات با اهمیت که به جرات می‌توان آن را جزء افتخارات فقه اسلامی دانست، مساله واجبات کفایی است؛ بطور کلی هر کاری که جامعه اسلامی یا بخشی از جامعه و یا حتی فردی از افراد جامعه به آن نیاز داشته باشد، اسلام به آن رنگ و لعاب دینی داده و انجام آن را بر همگان به عنوان واجبات کفایی، واجب کرده است؛ و اگر کسی آنرا انجام داد، علاوه بر پاداش دنیوی، اجر و مزد اخروی نیز به او داده خواهد شد. از کفن و دفن و نماز میت و کمکهای مالی و غیر مالی به دیگران گرفته تا جهاد و امر به معروف و نهی از منکر، از تصدی مشاغل رفتگری و نانوائی و خیاطی گرفته تا

کسب علوم مهندسی و پزشکی و حوزوی و ... که همه اینها در دایره واجبات کفایی قرار می گیرند؛ یعنی اگر جامعه ای به نانوا، روحانی، پزشک، مهندس و ... نیاز داشت تا زمانی که رفع نیاز نشده است بر همه واجب است آن مسئولیت را بعهده بگیرند (البته مشروط به داشتن قدرت و رعایت الاهی فلاحی) آیا با عنایت بر این اصل کلی می توان پذیرفت جامعه نیازمند مشاغلی چون نانوایی، رفتگری و انجام کفن و دفن و نماز میت می باشد، اما تصدی امر به معروف و نهی از منکر که سایر واجبات و ترک محرمات در سایه آن انجام می شود واجب نیست و جامعه به آن نیاز ندارد؟

و از سوی دیگر پر واضح است که باب مقدمه واجب فراهم نمودن مقدمات امر به معروف و نهی از منکر که همان یادگیری احکام و آموزشهای مورد نیاز است نیز واجب خواهد بود. و همانگونه که اگر جامعه ای به پزشک نیاز داشت تحصیل در رشته پزشکی به عنوان مقدمه واجب، واجب می شود، کسب تخصصهای لازم برای آمر و ناهی حکومتی نیز شرعا و عقلا واجب است.

#### نتیجه گیری

همانگونه که در ابتدا اشاره شد این مقاله در صدد اثبات ضرورت ایجاد امر به معروف و نهی از منکر در دانشکده علوم و فنون شهید مطهری نیروی مقاومت می باشد، بنابراین حداقل دو مطلب را باید اثبات نمود،

۱- اصل ضرورت ایجاد این رشته

۲- چرایی ایجاد این رشته در دانشکده شهید مطهری

#### پاسخ سوال اول

با توجه به مطالب گذشته به نظر می رسد دیگر تردیدی در اصل ضرورت ایجاد این رشته وجود ندارد زیرا همانگونه که بیان شد یکی از وظایف ذاتی حکومت اسلامی اجرای کامل و همه جانبه این اصل بسیار مهم اسلامی است، و این امر میسر نمی شود مگر با برنامه ریزی دقیق و حساب شده و بکارگیری کارشناسان مجرب اسلامی که

دانش‌ها و تخصص‌های لازم را فرا گرفته باشند، چرا که هدف، صرفاً اسقاط تکلیف نیست بلکه اصلاح جامعه هدف نمایی امر به معروف و نهی از منکر می‌باشد.

پاسخ سؤال دوم:

نیروی مقاومت بسیج دارای ویژگی‌ها، ماموریت‌ها و وظایفی می‌باشد که توجه به آن پاسخ سؤال دوم را به دنبال خواهد داشت از جمله اینکه:

۱- نیروی مقاومت بسیج از معدود نهادهایی است که هم جنبه مردمی دارد و هم جنبه حکومتی و در حقیقت همانند امر به معروف و نهی از منکر که یک وظیفه مردمی - حکومتی است، نیروی مقاومت هم نهادی است مردمی - حکومتی، بنابراین از این جهت سنخیت و تشابه زیادی بین آنها وجود دارد.

۲- براساس قانون حمایت قضایی از بسیج که در مورخ ۷۱/۱۰/۱ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و در تاریخ ۷۱/۱۰/۶ مورد تأیید شورای نگهبان قرار گرفت، به نیروی مقاومت بسیج اجازه داده شده همانند ضابطین قوه قضاییه عمل نماید.

۳- از میان نیروهای پنجگانه سپاه، این افتخار نصیب نیروی مقاومت بسیج شده است که بر اساس طرح تحول سپاه بیشترین ماموریت خود را صرف امور فرهنگی نماید، بر اساس طرح تحول ابلاغی از سوی ستاد مشترک سپاه که کلیات آن به تصویب فرماندهی معظم کل قوا حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (مدظله العالی) رسیده است ۷۰٪ ماموریت نمسا فرهنگی و مقابله با تهدید نرم است. و بسیار روشن است که از مهم‌ترین مصادیق امور فرهنگی مساله ارشاد، امر به معروف و نهی از منکر است و بالطبع نیروی مقاومت باید سازوکارهای انجام این

ماموریت بزرگ را فراهم نماید که به اعتقاد نگارنده یکی از ابزار های مهم برای رسیدن به اهداف مهم فرهنگی ، تربیت کارشناسان فرهنگی و به ویژه افرادی که بتوانند نقش موثری در ارشاد و اصلاح دیگران داشته باشند می باشد .

از طرف دیگر از آنجایی که دانشکده علوم و فنون نمسا ( شهید مطهری ) عالی ترین مرکز آموزشی در نیروی مقاومت به شمار می آید ، طبق ماده ۴۵ قانون استخدامی سپاه این دانشکده می تواند دوره های تحصیلی خاص را اجرا نماید ، به ویژه اینکه اولاً بخشی از وظایف امر به معروف و نهی از منکر به نیروی مقاومت واگذار گردیده ثانیاً در هیچ مرکز آموزشی کشور ، این رشته تدریس نمی شود . بنابراین یکی از مناسب ترین مراکز آموزشی برای این رشته ، دانشکده شهید مطهری می باشد .

والسلام

## منابع و مآخذ

- ۱- کلینی، فروع کافی ج ۵ ص ۵۶
- ۲- فیض کاشانی، مولی محسن، امحجه الیضا فی تهذیب الاحیاء ج ۴ ص ۹۹
- ۳- شیخ طوسی، النهایه (در ضمن الجوامع الفقهیه) ص ۳۱۹
- ۴- محقق حلی، شرایع الاسلام ج ۱ ص ۳۴۱
- ۵- ابن ادریس، السرائر ج ۲ ص ۲۲
- ۶- علامه حلی، مختلف الشیعه ج ۴ ص ۴۵۷
- ۷- الروضه البهیة ج ۲ ص ۴۱۳
- ۸- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۴۶۴
- ۹- طبرسی، مجمع البیان ج ۱ ص ۴۸۲
- ۱۰- عبده محمد، تفسیر المنارج ج ۴ ص ۲۶ و ۳۸ به نقل از نوری، حسین، امر به معروف و نهی از منکر ص ۴۲ و ۴۳
- ۱۱- رجوع شود به، شیخ مفید المقننه ص ۱۲۹ (در ضمن الجوامع الفقهیه) شیخ طوسی، النهایه همان ص ۳۱۹ محقق حلی شرایع الاسلام ج ۱ ص ۳۴۳
- ۱۲- به نقل از روزنامه جمهوری اسلامی ۸۰/۵/۱۳
- ۱۳- ابن الاخوه، معالم القریه فی احکام الحسبه ترجمه جعفر شعار ص ۱۱۰
- ۱۴- برای اطلاع بیشتر رک به معالم القریه فی احکام الحسبه نوشته ابن الاخوه و ترجمه آن با عنوان "أئین شهرداری ها در قرن هفتم هجری و نیز الاحکام السلطانیة نوشته ابو علی و ماوردی، و نیز مقدمه ابن خلدون و نهایه الرتبة شیزری
- ۱۵- عالم بما یامر، وسایل الشیعه ج ۱۱ ص ۴۰۳
- ۱۶- علامه مجلسی، بحار الانوار ج ۹۷ ص ۸۳
- ۱۷- امام خمینی تحریر الوسیله ج ۲ ص ۲۹۱ ترجمه جامعه مدرسین حوزه علمیه قم

- ۱۸- شهید مطهری ، داستان راستان ج ۱ ص ۷۳ ( با اندکی تلخیص )
- ۱۹- وسایل الشیعه ج ۳ ص ۳۵۱
- ۲۰- بحار الانوار ج ۱۷ ص ۱۸۳ به نقل از امر به معروف و نهی از منکر محسن قرائتی ص ۱۲۲
- ۲۱- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۴۶۷ تا ۴۶۹
- ۲۲- شهید مطهری ، داستان راستان ج ۱ ص ۱۴۹ با اندکی تلخیص و نیز ر. ک به علامه شوشتري قاموس الرجال ج ۲ ص ۳۲۵
- ۲۳- قولوا للناس حسنا - قل لعبادی يقولوا التی هی احسن
- ۲۴- ولا تستوی الحسنه و لا السيئه ادفع بالتی هی احسن فاذا الذی بینک و بینہ عداوہ  
کانه ولی حمیم ( فصلت ۳۴ ) و یدرون بالحسنه السيئه
- ۲۵- و عباد الرحمن الذین یمشون علی الارض هونا و اذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلاما  
( فرقان / ۶۳ )